

QUEEN OF AUTOFICTION

Comunicarea nu mai trece decât prin voce.

Christine Angot, *Incest*

„Urmează întrebările cele mai dificile, cele mai intime”, anunță Teo Trandafir în emisiunea *Momentul adevărului* și toți ochii rămân pironiți pe victimă, un șofer de vreo 40 de ani care urmează să ne spună dacă a avut fantasme sexuale cu fete de vârsta fiicei lui. „Da”, răspunde. Suspans... „Răspuns a-de-vă-rat”, anunță vocea din off și lumea răsuflă ușurată. Ușurată de ce? De aflarea adevărului? Nu, pentru că nimeni nu va ști vreodată dacă omul a avut sau nu fantasme. Așa ceva nu se poate verifica, nu se poate afla, nu se poate experimenta. Se poate doar spune. Intimitatea n-are nimic de-a face cu adevărul. Ci cu perversiunea, într-un moment precis: acela în care este ucisă de cuvântul public. Publicul nu vrea adevărul, ci să audă *din afară* ceea ce nu se comunică decât *în interior*. Și o aude, la

fel, pe Christine Angot, în primul rând al romanului *Incest*. „Am fost homosexuală timp de trei luni.”

Răspuns: a-de-vă-rat.

Decizia de a traduce *Incest*-ul Christinei Angot nu e una ușoară. Din două puncte de vedere distincte: în primul rând, pentru titlul scandalos. Asociat cu o nouă producție a literaturii franceze, romanul ar putea intra într-un orizont de așteptare banal, conform egalității reciproce: scriitor francez egal provocare și provocare egal literatură franceză. Nimic surprinzător, așadar, ca o (încă) tânără scriitoare franceză să scrie o carte intitulată simplu *Incest*. În al doilea rând, cititorii avizați știu ce este o autoficțiune, cunosc niște nume celebre în domeniu (Serge Doubrovsky, Marie Darrieussecq, Vincent Colonna, Philippe Lejeune, dar și, poate, Ioana Bradea și Elena Vlădăreanu, Ioana Baetica sau Ștefania Mihalache) și așteaptă altceva de la literatura contemporană decât efuziuni sentimentale sau erotice, striptease și partuze literare. Aici le pot da dreptate. Dar numai după ce am convenit ceva: indiferent de simpatia sau antipatia cititorului pentru autoarea *Incest*-ului, opera ei de până acum este un *must* pentru amatorul de literatură franceză contemporană, pentru cel de literatură postmodernă și, desigur, pentru cel care așteaptă

ca literatura să-i spună adevărul ei. Adevărul ei de vorbă care se aude, de mână care scrie, de cuvinte care se tipăresc. Nimic mai mult. Nimic mai superficial.

Dintr-o perspectivă mai largă, literatura acestei femei — Christine Pierrette Marie-Clothilde Angot pe numele întreg — care va împlini în mai puțin de un an vârsta jubileului, poate fi abordată ca efect al ultra-modernității literare: ultra-intimism, ultra-egocentrism, până la sufocarea cuvintelor în suflul care le dă naștere. Așa cum, de pildă, mitraliera dă naștere gloanțelor sau, dimpotrivă, așa cum cercul de plastic atașat de dopul unui tub de apă cu săpun dă naștere unor baloane colorate repede sparte de curenții de aer. Cele mai scurte propoziții din literatura franceză de-a lungul glorioasei ei istorii le veți găsi aici, contra-modelul retoricii care culminează cu Proust și-ncepe, poate cu *Scrisorile* doamnei de Guilleragues sau romanele doamnei de Lafayette. Aici însă putem vorbi deja despre două dimensiuni ale acestei ultramodernități ilustrate de gloanțele și baloanele de săpun ale scriitoarei care, în 1999, a făcut vâlvă la Paris.

Fii realist: cereți imposibilul!

În introducerea la antologia de texte scrise de câțiva romancieri, poeți și teoreticieni participanți la revolta

studentească din mai 1968¹ (în cinstea celor 40 de ani care tocmai s-au împlinit de la istoricul eveniment), criticul Dominique Viart se străduiește să găsească siajul literar al acestei mișcări. Conștient că, din punctul de vedere al istoriei literare, nimic nu se întâmplă odată cu mai 1968 — că istoria și literatura nu comunică mereu în raport subaltern —, el observă însă altceva: momentul n-a fost imortalizat în povestiri memorabile; consecințele lui nu sunt așadar de căutat într-o poveste, pentru că „Mai-ul nu este o povestire, ci o irumpere, o fierbere, o efervescență”². De-acum, literatura franceză ia, încet, calea vorbirii, a spunerii, a vocii care rostește, care urlă, tace, silabisește, se enervează, înghite-n sec, înjură sau iubește, sau disperă. Cuvintele ies din corsetul demonstrației — fie că e vorba despre angajare existențialistă, perplexitate fenomenologică sau reprezentare realistă — pentru a curge într-un ritm al lor; pentru a exprima, nu pentru a însemna, până acolo unde ele nu fac altceva decât să se scurgă pe pagina albă, așa cum sângele se scurge din rană, firișorul de salivă din colțul gurii pe mandibula bolnavului, lacrimile din ochi pe obrazul trist și puroiul din coș pe pielea rugoasă. Țin la integralitatea acestei

¹ *Écrire, Mai 68*, Editions Argol, 2008. Semnează aici mai bine de 40 de scriitori care au amintiri din luna mai 1968, de la Paris.

² *Op. cit.*, p. 13.

enumerări pentru un motiv simplu: ea enunță deierarhizarea reprezentărilor literare. Nu mai există, de-acum, imposibil în literatură. Ea devine un spațiu al libertății tot atât cât fuseseră zidurile din mai 1968, pe care figura lui Charles de Gaulle cu mustața hitleroidă se amesteca cu înscrisuri care mai de care mai șocante, poetice, dintre care e bine să reținem măcar unul: „fiți realiști, cereți imposibilul!”

Acesta este realismul de care veți avea parte în romanul Christinei Angot: cel al imposibilului. Un roman scris la persoana I poate fi plăcut dacă naratorul își dă osteneala să-i transmită cititorului gânduri formulate decent, frumos, suav, meșteșugit, pe lungimea de undă a interiorității pure a eului numită suflet... Același roman șochează, dacă denunță iluzia interiorității pe care o acreditase sensibilitatea romantică: esența sinei nu este sufletul creat de Dumnezeu — și nici atins uneori de aripa neagră a Diavolului; este un *ceva* care nu există decât atâta vreme cât se exprimă, prin gesturi, mișcări, sunete și un *ceva* căruia, atâta vreme cât se manifestă prin cel mai banal semn exterior, nu i se poate refuza existența. Protagonista acestui roman vorbește fără încetare, poate obositor la un moment dat, dar e tot ceea ce poate literatura să facă: să reprezinte existența umană ca vorbire. Lucru deloc ușor,

pentru că el încearcă să rezolve o problemă veche de mai bine de două secole, pe care Rousseau o anticipază astfel la sfârșitul secolului al XVIII-lea: „*A exista înseamnă pentru noi a simți; sensibilitatea noastră este în mod incontestabil anterioară inteligenței noastre și am avut sentimente înainte de a avea idei.*”¹ Așadar, cum poate limbajul, care se adresează intelectului și abia apoi sensibilității, să spună adevărul omenesc, când tocmai acest adevăr, pentru a fi, nu se poate spune, se poate doar simți, pentru că este simțire, în primul rând? Adevărul omenesc a fost în acest răstimp, în ultimele două secole, exact ceea ce literatura încerca să găsească dincolo de propriile enunțuri, descrieri, semnificații. Unde anume? Tocmai în spunere, în faptul de a da iluzia că ele nu se adună în mod ordonat de-a lungul unor pagini la fel de albe și dreptunghiulare, ci că izbucnesc libere, dintr-un impuls care se află, desigur, dincoace de orice decizie rezonabilă de a spune ceva cu sens, de a spune ceva ce poate fi imaginat, de a adopta geometria și melodia povestirii. Literatura Christinei Angot este, așadar, una a eliberării indiferent de consecințe: morale, estetice, politice, economice. Autoarea crede, așadar, că literatura nu trebuie să fie nici bună, nici frumoasă, nici justă,

¹ J.J. Rousseau, *Émile ou de l'Éducation, Oeuvres Complètes*, IV, Gallimard, 1990, Bibliothèque de La Pléiade, p. 600.

nici pragmatică. Ci doar adevărată, oricât ar fi acest adevăr de rău, urât, nedrept și gratuit. Sau, pur și simplu, de banal.

Extinderea domeniului eului

În al doilea rând, literatura autoarei este una egocentrică, egolatră, indecentă prin supraexpunerea propriului ego, nu prin transmiterea de imagini indecente, așa cum face, bunăoară, Catherine Millet. Întrebarea „Ce pot să fac eu din mine?” este una în același timp nietzscheană (sinele devine...), dar și una care preocupă un vast domeniu de gândire, de la filozofia morală anglo-saxonă (ce înseamnă sinele și eul, cum te poți ajuta de unul singur prin forța gândului¹) la psihanaliză și la sociologie, acolo unde Jean-Claude Kauffman vorbește, într-un eseu devenit ulterior carte² despre „extinderea eului”. În articolul său, sociologul francez explică literatura personală drept o „existență personală în afara sinelui”. „Scrișul, ca și cuvântul rostit, crede el, are puterea de a merge mai

¹ Într-o carte recentă, Charles Guignon constată că efortul a fi autentic conduce către o „colecție fragmentară de semi-sine-uri care trăiesc vieți episodice, aproximative și multi-direcționate” (Charles Guignon, *On Being Authentic*, Routledge, 2004, p. 126).

² Eșul „Tout dire de soi, tout montrer” a apărut în 2003 în revista *Le Débat*. Cartea rezultată de aici este *L'invention de soi. Une théorie de l'identité*, Armand Colin, 2004.

departe, tot mai departe în sondarea intimității, în revelarea sinelui.”¹ Dar nu vă lăsați înșelați: sondarea intimității nu înseamnă neapărat revelarea sinelui; înainte de toate, e bine să știm care e legătura dintre intimitate și sine. Revin la un citat celebru, la o frază cu care începe, de fapt, literatura modernă a eului: „Alcătuiesc o lucrare cum n-a mai fost alta la fel și a cărei înfăptuire nu va avea imitator. Vreau să înfățișez semenilor mei un om în tot adevărul firii lui; și omul acesta voi fi eu.”² A fi eu este, așadar, în primul rând o diferență. Dar diferența nu stă atât în faptul că existența mea e diferită de a altora, ci în decizia de a o arăta „așa cum este”, dincolo de bine și de rău, de important și de insignifiant. Proiectul lui Rousseau nu putea fi însă pe de-a-ntregul realizat în anii 1760, pentru că autorul era convins de puterea reprezentativă a limbajului. Literatura era chemată de Rousseau să descrie propria lui natură. Două secole și jumătate mai târziu, Christine Angot știe că literatura nu poate face altceva decât să sugereze eul care se află în spațele cuvintelor și că orice poveste nu este decât o

¹ Jean-Claude Kaufmann, *art. cit.*, p. 147.

² Rousseau, *Confesiuni*, vol. I, Editura pentru Literatură, 1969, p. 5, trad. Pericle Martinescu (cf. „Je forme une entreprise qui n'eut jamais d'exemple et dont l'exécution n'aura point d'imitateur. Je veux montrer à mes semblables un homme dans toute la vérité de la nature ; et cet homme, ce sera moi.”).

construcție retrospectivă a intelectului. Dacă *Incest*-ul ajunge să vorbească despre un incest, la un moment dat, asta nu înseamnă că romanul ei este o serie *Big Brother*, în care cititorul voaierist așteaptă să prindă momentul nudității pentru a-l echivala cu cel al adevărului. Despre orice ar vorbi scriitoarea — prin intermediul delegatei ei, personajul omonim — important nu e la ce se referă, ci cum vorbește. Vorbind, subiectul se referă mereu, de fapt, la el însuși ca ființă vorbitoare; suferindă, simțitoare.

Textul sunt eu

Începând cu *Vu du ciel* (*Văzut din cer*, 1990) și până la *Une partie du coeur* (*O parte din inimă*, 2004¹), Christine Angot țese firele propriului personaj din care adevărate nu sunt neapărat faptele povestite (violul suferit la 13 ani din partea tatălui pe care nu apucase să-l cunoască, aventura homosexuală declarată din capul locului în

¹ Iată toată bibliografia autoarei, la zi : *Vu du ciel* (*Văzut din cer*, 1990), *Not to be* (1991), *Léonore, toujours* (*Léonore, încă*, 1994, rééd. 1997), *Interview* (*Interviu*, 1995), *Les Autres* (*Ceilalți*, 1997), *Sujet Angot* (*Subiectul Angot*, 1998), *L'Inceste* (*Incest*, 1999), *Quitter la ville* (*Părăsind orașul*, 2000), *Normalement suivi de La Peur du lendemain* (*Normal urmat de Frica de ziua de mâine*, 2001), *Pourquoi le Brésil?* (*De ce Brazilia?*, 2002), *Peau d'âne* (*Piele de măgar*, 2003), *Les Désaxés* (*Dezaxații*, 2004), *Une partie du cœur* (*O parte din inimă*, 2004), *Rendez-vous* (2006), recompensat cu Prix de Flore. Ultimul roman iese din ciclul „confesiunilor rușinoase” cu care ne obișnuise autoarea.

acest roman etc.), cât felul de a vorbi. Adică stilul. Biografia ei reiese din cărți, chiar dacă, în viteza vorbelor, multe fapte sunt inventate, dezmințite, ca pentru a sublinia, o dată în plus, că adevărul cuvintelor nu durează decât atâta vreme cât cuvintele sunt pronunțate, citite. Nu insist nici eu, de altfel, scriitoarea are parte de o excelentă vizibilitate în cultura scrisă franceză de astăzi, atât pentru ceea ce publică, cât și pentru ceea ce performează. Christine Angot scrie, dar pune în scenă piese de teatru, manifestări ale aceleiași voci care nu tace — de frica tăcerii și a morții. S-a născut la Chateauroux, s-a mutat la Reims, a studiat engleza și dreptul, după care a făcut un master în drept. Se căsătorește, apoi se apucă brusc de scris: primul text e înșăilat pe versoul unui ambalaj de ciocolată, la Amsterdam, soțul o încurajează, deși editorii francezi o refuză. În fine, cu ajutorul lui Pascal Quignard (care, deși consilier la Gallimard, nu reușește să-i facă intrarea aici), reușește să publice, totuși, la aceeași editură, într-o colecție nouă — *L'Arpenteur* — înainte de a trece pe la Fayard și de a ajunge, cu *Incest-ul*, la Stock. Divorțează, are o fetiță, Léonore, dar despre toate astea vă vorbește chiar ea, imediat...

În cursul despre autoficțiune pe care teoreticianul literar elvețian Laurent Jenny îl ține la Universitatea

din Geneva, există două tipuri de autoficțiune: cea stilistică și cea referențială. Despre ultima s-a vorbit destul și la noi, mai ales după traducerea, la editura Pandora M, a *Schimbării la trup* a lui Marie Darrieussecq¹. Autobiografia primește brusc o dimensiune evident simbolică, protagonista se transformă (kafkian, ionescian) într-un animal, iar mesajul unei angajări estetice și ideologice este clar: ea, societatea contemporană, este cea care determină această transformare. Autoficțiunea stilistică este cea originară, definită de Serge Doubrovsky în 1977, ca „autofricțiune”; un fel de psihanaliză, despre care Jenny spune: „Ceea ce se prezintă la început ca un act de vorbire ratat se vădește curând un discurs împlinit. Ceea ce părea doar un joc de cuvinte, gratuitate insignifiantă, conduce subiectul către cele mai adânci fantasme ale lui.” Aici o încadrează el pe Christine Angot, citată mai ales cu *Incest-ul* și cu *Sujet Angot*, romanul precedent. Pe ea o consideră urmașa cea mai valoroasă și fidelă a lui Doubrovsky, în măsura în care „identifică adevărul ei autobiografic cu scriitura” și decretează: „Textul sunt eu.”² Scriitoarea

¹ Despre acest tip de autoficțiune vorbește Vincent Colonna în *Autofictions et autres mythomanies littéraires*, Tristram, 2004.

² Christine Angot, revista *Têtu*, citată de Laurent Jenny în cursul al cărui rezumat se află online la adresa: <http://www.unige.ch/lettres/framo/enseignements/methodes/autofiction/afintegr.html>.

refuză eticheta de autoficțiune lipită de opera ei literară — desigur, pentru a nu o scufunda în derizoriu —, dar tocmai acest refuz este argumentul principal al clasificării: în *Incest*-ul ei, nu se știe niciodată dacă ceea ce protagonista spune — cititorului sau altor personaje cărora li se adresează direct, la persoana a II-a singular — este adevărat sau fals. Ceea ce nu înseamnă că interpretarea romanului drept unul cvasiautobiografic ne oferă cheia ideală de lectură. Pentru că, repet, distincția dintre adevăr și ficțiune nu e relevantă aici. Categoria estetică cea mai potrivită este autenticitatea. De aceea, toate jocurile de cuvinte, pe care traducătoarea Marieva Ionescu le sesizează excelent și le oferă împreună cu contextul cultural de origine, toate replicile obositor de repetitive uneori, contradictorii alteori, sunt permanent dublate de conștiința celui care „știe ce face” și care crede în identitatea dintre adevăr și autenticitate.

Aveți ocazia să descoperiți acum una dintre cele mai lucide conștiințe literare ale unei modernități aflate în agonie; cineva care știe că literatura nu mai poate fi, de fapt, decât o anti-literatură atâta vreme cât ții cu tot dinadinsul să o practici ca pe un exercițiu al libertății de expresie: „Marie-Christine nu va citi cartea asta, nu vrea. Și nici Claude. «Ucide lucrurile», așa s-ar părea.

Claude n-a citit nici *Sujet Angot*. Nimeni nu mai citește în jurul meu. De fapt, sunt o indiană, de neatins. Ating doar gunoaiele și, în mod normal morții. Indienii de neatins ating morții. Eu, numai gunoaiele. Nimeni nu vrea să aibă de-a face cu mine. Sunt singură cu manuscrisul meu luni întregi, luni întregi, luni întregi.” Prețul adevărului literaturii e mare: singurătatea, care însă o hrănește mereu, otrăvitor dar nu letal. *Incest*-ul nu e o carte inocentă, nici măcar una adevărată. Ceea ce e adevărat în ea este un singur lucru: vocea. Citiți-o (pe prima) ca și cum ați asculta-o (pe a doua).

Alexandru Matei